

2. Становление рыночной экономики в странах Восточной Европы / Под ред. Н.Макашевой. - М., 1994.
3. Іващенко О. Новий інституціоналізм в економічній соціології: теоретичні підвалини дослідницьких можливостей // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. - № 1. – С. 60-70.
4. Норт Д. С. Институты, идеология и эффективность экономики / Д. С. Норт // От плана к рынку: будущее постсоциалистических республик ; [пер. с англ. ; под ред. Б. С. Пинскера ; сост. Л. И. Пяшева и Дж.Дорн]. – М., 1993. – 307с.
5. Бєляєв О. О. Інституціональні складові формування ринкової економіки / О. О. Бєляєв // Проблеми формування ринкової економіки. – К., 2002. – 376 с.
6. Павлов В.І., Борейко В.І. Інституціональні перетворення та їх вплив на регулюючі функції держави//Регіональна економіка.-2009-№1-с. 7-14
7. Волик В. Становлення малого та середнього бізнесу в Україні і його наслідки /Волик В. // Актуальні проблеми економіки. - 2002. - № 8. - С. 22-25.
8. Коротенко Н. П. Проблеми розвитку підприємництва в Україні / Коротенко Н. П. // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 4. - С. 96 - 103.
9. Національна доповідь Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. - К. – 2009.
10. Головаха Е., Паніна Н. Основные этапы и тенденции трансформации украинского общества: от перестройки до «оранжевой революции» /Социология:теори, методы маркетинг. К. – 2006, №3, С.32-51.
11. Малі і середні підприємства України: показники діяльності та стратегії розвитку // Пріоритети. - 2005. - № 3-4. - С. 35-45.
12. Наумова Л. Розвиток малого і середнього підприємництва як фактор фінансової стабілізації в державі /Наумова Л. // Фінанси України. - 2003. - № 11. - С. 24-29.
13. Галь В. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні /Галь В. // Вісник Національного банку України. - 2003. - № 1. - С. 13-15.
14. Гриценко Е.А. Качество институтов: методологические подходы к исследованию // Научные труды ДонНТУ. Серия: Экономическая. – Вып. 34-1 (138).
15. Єрмакович С. Державна підтримка малого бізнесу в Україні // Проблеми кредитування малого та середньобізнесу в Україні. - 2001. - № 4. - С. 25-37.
16. Маргуліс В. Законодавчо-нормативне забезпечення питань кредитування малого та середнього бізнесу в Україні // Проблеми кредитування малого та середньобізнесу в Україні. -2001. -№ 4. - С. 4-6.

УДК: 316.2

Недзельський А.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет соціології, аспірант

РУТИНІЗАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ РАДИКАЛЬНОГО ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Стаття присвячена аналізу процесу рутинізації з точки зору соціологічних концепцій радикального постмодернізму. Розглянуто специфіку постмодерністського напрямку в соціології і його актуальність для розуміння сучасності. Через висвітлення теоретичних основ радикального постмодернізму виявлено основні риси цього підходу до процесу рутинізації, недоліки й переваги даного підходу, специфіку рутинізації в постмодерному суспільстві.

Ключові слова: рутинізація, рутина, постмодернізм, хабітуалізація, метанаратив, симуляція.

Статья посвящена анализу процесса рутинизации с точки зрения социологических концепций радикального постмодернизма. Рассмотрена специфика постмодернистского

направлення в соціології і його актуальність для розуміння сучасності. Через освітлення теоретичних основ радикального постмодернізму визначені основні риси цього підходу до процесу рутинізації, недоліки і переваги даного підходу, специфіку рутинізації в постмодерністському суспільстві.

Ключові слова: рутинізація, рутини, постмодернізм, хабітуалізація, метанаратив, симуляція.

The article is devoted to the analysis of routinization process by radical post-modern sociological conceptions. The specificity of sociological postmodernism and its topicality for understanding of the contemporaneity have been described in the article. Basic features of radical post-modernism have been found due to coverage of theoretical foundations of this approach. Advantages and disadvantages of post-modern approach have been exposed. Formation of routinisation in post-modern society have been substantiated.

Keywords: routinization, routine, postmodernism, habitualization, metanarrative, simulation.

Актуальність. Сучасна соціологія розвивається, абсорбуючи радикальні перетворення в суспільстві, що мають місце, починаючи з другої половини ХХ ст. Це онтологічні виклики соціальній науці й саме їх розуміння зумовлює межі соціології. Вчені-соціологи відмічають їх існування й на цій підставі вносять відповідні зміни до самої науки про суспільство. Таким чином, мінливі течії в океані соціального можуть визначати актуальні проблеми науки про суспільство й піднімати нові питання чи знімати старі. Ці течії визначають горизонти соціології, оскільки їх наявність і зміст є характеристикою сучасного суспільства. Воно ж, згідно з вимогами часу, потребує зміни методів і акцентів для адекватного свого відображення в дзеркалі науки.

Безперервні неочікувані різноманітні зміни, що відбуваються в житті сучасного соціуму, потребують адекватного представлення в соціологічних теоріях. Постає питання: чи слід взагалі продовжувати розглядати сучасний капіталізм і його рутинізацію через концепції теорій раціонального вибору й неоконструктивізму, чи варто поглянути на них через призму критичної постмодерністської точки зору? І тут ми схильні погодитись із думкою М. Буравого – апологета так званої "публічної соціології", який вказував на необхідність існування критичної (разом з прикладною, професійною й, власне, публічною) іпостасі науки, що покликана "вивчати основи дослідницьких програм професійної соціології – як явні, так і приховані, як нормативні, так і описові" [1, с.20]. До того ж вивчати й переглядати основи дослідницьких програм необхідно для запобігання догматичного мислення в науці й для того, щоб соціологія мала можливість відповідати вимогам часу.

Не зважаючи на певні недоліки, розмитість, епатаж і маніпулювання фактами, саме постмодерністський погляд на сучасний світ здатен розширити межі соціологічної науки, дати можливість розглядати актуальні проблеми з неочікуваних точок зору, що сприятиме оперативній реакції соціологів на виклики сучасності.

Повсякденне життя в ХХІ ст. досить динамічне. Постмодерність суспільства передбачає його мінливість та невизначеність. Звичні прийоми й методи роботи та рутини, які сприяли утворенню через хабітуалізацію й типізацію інституційної структури суспільства і, як наслідок, – суспільного порядку, тепер втрачають свою значимість.

Рутинізація, згідно з соціологічним словником, – це соціальна ситуація, в якій соціальна діяльність повторювана й може здійснюватись за певним рівнем

мотиваційного відсторонення й за відсутності долученості. Феноменолог А. Шюц, етнометодолог Г. Гарфінкель та постструктураліст Е. Гідденс визначають поняття рутинізації, як «те, що приймається на віру», звичний характер більшості дій «повсякденного» соціального життя: заведений порядок [2]. Очевидно, що словом рутинізація позначається певний процес, хоча словник і пропонує формулу «соціальна ситуація». Проте з даного визначення можна виділити основні характеристики рутинізованої дії, такі як повторюваність, відсутність психологічної долученості, слабка чи навіть відсутня мотивація, звичність. Так, якщо хабітуалізація завдяки типізації спричиняє інституціоналізацію певного способу дій, то рутинізація дозволяє сприймати звичну діяльність на майже підсвідомому рівні. Таким чином, рутинізація, на нашу думку, – це процес забезпечення звичного характеру дій та ситуацій повсякденного життя. І, говорячи про рутини, ми маємо на увазі ці повторювані дії й ситуації, коли вони сприймаються як не проблемні та не вимагають рефлексії.

Постмодерність сучасного суспільства проявляється в посиленні його фрагментації та в розриві між економічною, політичною, приватною й релігійною інституційними сферами. Кожній з цих сфер притаманні певні рутини, що теж не можуть залишатися сталими. Вони постійно змінюються, оскільки посилюється різниця у внутрішній логіці інституційних дискурсів, і взаємодію цих дискурсів стає неможливо звести до єдиної несуперечливої впорядкованості. Останнім часом стає все складніше розглядати сукупність соціальних інститутів як цілісність і пояснювати залучення індивіда одразу до багатьох систем, норми й цінності яких можуть суперечити одне одному. Натомість це позначається на повсякденній життєдіяльності. Нові умови життя людей нав'язують нові правила, нехай це навіть буде постмодерністська відсутність будь-яких правил. Рутини, характерні для життя індивіда в соціумі, не просто замінюються на інші, можливо, трансформуються сама їх сутність і виникає принципово нова рутина. Отже, **проблемою**, що ми хотіли б позначити, є невідповідність вже існуючих в соціології точок зору на процес рутинізації новим суспільним реаліям, наявність яких постулюють представники радикального постмодернізму.

Якщо розглядати процес рутинізації з точки зору сучасних постмодерністських теорій, з'являється можливість схопити її сутнісні перетворення, що диктують онтологічні суспільні зміни. Ці зміни досить стрімкі й тому варто з'ясувати, які ж нові рутини виникають і чи готові люди жити в умовах такої рутинізації. Аналіз постмодерністських концепцій також дозволить розглянути те, як в рамках радикальної постмодерністської соціології зроблені спроби переосмислити концепції рутини. **Метою** статті є обґрунтування нової якості рутини в сучасному суспільстві на базі підходів представників радикального постмодернізму в соціології.

Сьогодні, напевно, сучасний світ може бути охарактеризований як постмодерний хоча б через все ще розмите визначення того, що ж власне є постмодернізмом. П. Бурдьє взагалі називає цей напрям "нерозбірливою етикеткою, що приховує різні, в залежності від країни, реалії" [3]. Ми все ж схильні вважати, що попри цю розмитість своїх меж і складність чіткого визначення, постмодерне суспільство має місце. "Постмодерн може

подобатись чи ні, але він вже існує" [4] – стверджує С.А. Кравченко, виступаючи за створення нової постмодерністської соціологічної теорії.

Представники породженої постмодернізмом соціальної науки часто суперечать одне одному, чим створюють хаос думок та ускладнюють розуміння самого напрямку, в якому (іноді категорично не визнаючи цього) вони працюють. Не зважаючи на це, існують спроби визначення того, що ж є постмодерним в соціології. Так, С.А. Кравченко пропонує свою трактовку характерних рис методології метапарадигми постмодерну: інтегральне використання каналів пізнання інших наук, у яких запозичуються й окремі терміни, й навіть концепції, які в подальшому наповнюються власне соціологічним змістом; витіснення категорій соціологічної класики новими, такими, що мають відношення до релятивізму, самоорганізації й віртуальної реальності; зрівняння валідності чоловічого й жіночого бачення соціуму для постмодерністської методології, яка проголошується ним сукупним досягненням світової соціологічної думки [4]. Він же пропонує трактовку постмодерністського соціологічного мислення, якому притаманна відсутність власне єдиного пануючого типу культури мислення, слідування постмодерністській метафорі про "смерть автора", "текучість" і навіть "ризомність" теоретико-методологічного інструментарію, дифузність змісту й короткостроковість життя нових понять, власне розриви в культурі мислення, зокрема, – розмиття феномену історичної наступності, коли соціологу доводиться вчитись мислити без стійких теоретичних орієнтирів, без довоіснуючого теоретико-методологічного інструментарію [4].

У роботі американської дослідниці П.-М. Розенау "Постмодернізм і соціальні науки" [5] постмодернізм і як культурна течія, і як соціологічний напрямок характеризується критикою модерну, літературним викладом, закликами до "смерті автора", "кінця історії", специфічним поглядом на простір і час, твердженням про принципову неможливість жодної репрезентації й вигадуванням нових термінів. В соціальних науках вже визнання неймовірності репрезентації говорить про втрату надії на створення адекватного наукового відображення суспільства. Адже саме це відображення вже є репрезентацією, як і зовнішні суспільні прояви, на вивченні яких воно ґрунтується. В рамках постмодернізму гра словами стає цікавою сама по собі й простежується в текстах соціологів, що є прибічниками цього напрямку. Дослідниця вказує, що навіть те, як писати слово "постмодернізм" чи "пост-модернізм" може говорити про позицію щодо нього. Відсутність дефісу при англійському написанні має означати симпатію до постмодернізму, а його наявність сигналізує про критичну позицію [5, 18]. П.-М. Розенау вказує також на те, що в постмодернізмі будь-що може бути визначене як текст, що в гуманітарних науках постмодерністи закликають до "смерті суб'єкта й взагалі виступають проти суб'єкт-об'єктної дихотомії" [5, 53]. Що досить складно реалізувати в соціології, оскільки соціальні процеси ще можна вивчати як тексти, але відмовитись від розгляду соціальних відносин з точки зору взаємодії суб'єкта й об'єкта майже неможливо. В кінцевому підсумку й сам соціолог є суб'єктом, дослідницька енергія якого направлена на певний об'єкт. Радикально налаштовані постмодерністи відмовляються від понять істини й теорії в своїх стратегіях пізнання взагалі, замінюючи їх на філософський релятивізм, згідно з яким існує

плюралізм більш-менш рівноцінних поглядів [5, 22]. Таким чином, афоризм "ніщо не істина, все дозволено" може характеризувати й постмодерністську соціологію, яка не вимагає повного узгодження між різними поглядами на суспільство та процеси, що в ньому протікають.

Французький філософ-постмодерніст Ж.-Ф. Ліотар, максимально спрощуючи своє визначення, називав постмодерном "недовіру стосовно метанаративів" [6, 10], неприйняття великих метанаративів. "Наративна функція втрачає свої функтори: великого героя, великі небезпеки, великі навколосвітні плавання й велику ціль" [6, 10] – пише він. Неважко помітити, що тут мова йде про текст і постмодерністське сприйняття суспільства – аналогічне сприйняттю текстів, а саме постмодерне суспільство "...співвідноситься не стільки з ньютонівською антропологією, як то структуралізм чи теорія систем, скільки з прагматикою мовних часток" [6, 11].

Дослідник постмодернізму І. Ільїн у монографії "Постструктуралізм. Деконструктивізм. Постмодернізм" зазначає, що терміном "метанаратив" і його похідними ("метарозповідь", "метаоповідь", "метаісторія", "метадискурс") Ж.-Ф. Ліотар позначає всі ті "пояснювальні системи", які, на його думку, організують буржуазне суспільство й слугують для нього засобом самовиправдання: релігія, історія, наука, психологія, мистецтво (іншими словами, будь-яке знання) [7, 213]. Слід зазначити, що Ж.-Ф. Ліотар розглядає будь-яку форму вербальної організації знання як специфічний тип дискурсу [7, 213], і дискурс цей вибудовується навколо метанаративів. Також І. Ільїн наголошує на тому, що для Ж.-Ф. Ліотара "епоха постмодернізму" в цілому характеризується ерозією віри в "великі метаоповіді", в "метарозповіді", що легітимують, об'єднують й "тоталізують" уявлення про сучасність. [7, 213] "Сьогодні, – пише Ж.-Ф. Ліотар, – ми є свідками роздроблення, розчеплення "великих історій" і появи численних простіших, малих, локальних "історій-розповідей". Значення цих вкрай парадоксальних за своєю природою оповідей не в тому, щоб узаконити, легітимізувати знання, а в тому, щоб "драматизувати наше розуміння кризи" [7, 213]. Тобто драматизувати усвідомлення перехідного стану – стану невизначеності й хаосу, коли, згідно з постструктуралістською логікою Ж. Деріда, структура глобальних дискурсів втрачає свій центр, який дискредитується самою зміною світоглядних епох. Нові малі наративи, в тому числі й самі постмодерністські тексти, руйнуючи світоглядні орієнтири минулого й викриваючи абсурдність ідеологій, утворюють новий дискурс безлічі реальностей, у якому легко загубитись.

Існує думка про те, що постмодернізмів стільки ж, скільки постмодерністів. Тож різні постмодерністські суспільні теорії здатні вказати на абсолютно відмінні актуальні пертурбації такого неочікуваного й раптово мінливого сучасного суспільства. Кожен новий погляд на суспільство – це погляд з нової точки зору й кожен погляд на сучасність пропонує ту чи іншу позицію, з якої ми можемо дивитися на навколишній світ, що в ньому ми як людські істоти живемо. Постмодерніст З. Бауман стверджує, що сенс соціології як наративу в тому, що "існує набагато більше варіантів оповідання історій, ніж це можна собі уявити з позицій наших повсякденних оповідей, що існує більше варіантів життя, ніж пропонується історіями, які нам розповідаються, тими історіями, в які ми віримо, вважаючи представлене в них єдиним з можливого" [8, 17].

За З. Бауманом, звичаї, звички й рутина усувають "отруту абсурдності з терзань, породжуваних кінцевістю життя" [8, 2]. Таким чином, рутинізація веде до символічного подолання смертності, а отже, робить можливим сприйняття індивідами власного життя як такого, що сповнене сенсу. І, не зважаючи на те, що з певної точки зору слідування рутині заміщує собою існування будь-якого смислу взагалі, вона, так чи інакше, передбачає відсутність болючого переживання індивідом власної кінцевості. З. Бауман у роботі "Індивідуалізоване суспільство" [8] наводить вислів американського мислителя й письменника Е. Беккера: "Суспільство – це живий міф про значимість людського життя, зухвале творіння смислу" [9, 7]. Це творіння смислу відбувається шляхом рутинізації людських практик і їх інституціоналізації. Смысл підтримує суспільний порядок вже тим, що він сам себе відтворює через оповсякденювання. Та що відбувається зараз? Слідуючи логіці радикального постмодернізму, сучасне плинне гнучке суспільство унеможлиблює появу рутини в традиційному розумінні. Рутинізація здійснюється не шляхом узвичаєння щоденних повторюваних практик, а через усвідомлення нормальності ситуації вимушеної гнучкості, мінливості й ризику. Ризик рутинізується "в умовах сучасності як для звичайних людей, так і для експертів-спеціалістів у тій чи іншій сфері, мислити в поняттях ризику й оцінювання ризику стало більш-менш постійною справою, частково навіть непомітною" [10, 119]. Для постмодерного індивіда комфортною стає саме така ситуація, а невизначеність, рутинізуючись, перетворюється на його стихію. Рутинізація життя в умовах тотальної симуляції, міфологізації, ігроїзації, в умовах конвенційних, ефемерних орієнтирів дає можливість тим, хто спромігся на неї, комфортно себе почувати в цьому новому світі, залишаючи позаду тих, хто живе "старою" рутиною.

Через необхідність пристосовуватись до плинної сучасності, про яку веде мову З. Бауман, в постмодерному суспільстві утворюється новий вид рутини, що стає умовою для досягнення успіху, в той час як рутина індустріального минулого, орієнтована на повторення й впорядкованість, стає долею нижчих прошарків, не готових жити в умовах суспільства ризику та постійного страху. Вони шукають можливості стабільної праці за наймом. Та ще німецький соціолог У. Бек, автор концепції "суспільства ризику", в однойменній праці проникливо помітив, що "здійснюється перехід від єдиної індустріально-суспільної системи, організованої в межах підприємства довічної повноденної праці (за радикальної контральтернативи безробіття), до системи гнучкої, плюральної, децентралізованої неповної зайнятості, що рясніє ризиками і, можливо, вже не знає проблеми безробіття (в значенні відсутності зайнятості)" [11, 208]. Але "безробіття зникає і виникає знову генералізовано в нових ризикованих формах неповної зайнятості [11, 209]. Навіть межі між працею й не працею стають текучими [11, 207].

Так, за умови постмодерністського погляду на суспільство метанаратив класової теорії може розглядатися як неспроможний відображати соціальну структуру в нових умовах. Автори книги "Смерть класу" [12] Я. Пакульський і М. Уотерс у своїй роботі пропонують власні аргументи щодо цієї неспроможності, проголошуючи кінець історичної й теоретичної ери класового суспільства. На їх думку, тепер "національні, релігійні, локальні, регіональні, етнічні, гендерні,

расові й сексуальні преференції визначаються набагато більш важливими. Дійсно, ці некласові ідентифікації завжди були присутні й іноді домінували в минулому. Але протягом XIX й початку XX століть соціальне питання класу було в центрі політичного порядку денного, уявлення про клас було чітке й зрозуміле, а класова ідентифікація була простою, особливо щодо робітників. Ніщо з цього не справджується сьогодні. Інтелектуальний арсенал класової теорії приблизно так само корисний для сучасної соціальної й політичної сцени як кавалерійська бригада в танковому бою" [12, 152]. Рутинізовану вже з минулого звичку людей, відповідаючи на питання "хто ти?", називати саме свою професію, автори книги іменують безглуздом. І в наш час, коли не професія й не місце в системі суспільного розподілу праці є основою людської ідентичності, рутини, пов'язані з професійною діяльністю, теж змінюються. Втім, про зникнення класової системи говорити недоречно, оскільки люди все ж різняться за майновою ознакою та участю в суспільному розподілі праці. Класові позиції мають свій прояв і в діяльності політичних партій.

У Ж. Бодрійяра, відомого французького філософа й соціолога, тотальне занурення людини в світ симулякрів також створює принципово нову рутину. Людина перетворюється із соціальної істоти на елемент мовчазної більшості, на маси, що, подібно до чорної діри, втягують в себе будь-які зовнішні впливи й лише симулюють соціальну діяльність. Маси здатні сприймати видовища, міфи, але не ідею. "Маси – це ті, що засліплені грою символів і поневолені стереотипами, це ті, що сприймають будь-що, аби воно виявилось видовищним" [13, 14-15]. Рутини "людини маси" саме й закручується навколо численної інформації, що ллється на неї зі ЗМІ, навколо абсорбції видовищ і симуляції діяльності, яка вже не є соціальною, адже виходить з-під впливу симулякрів другого порядку, які за своєю суттю є товарами. Рутини здійснюється як симулякр третього порядку – символічна діяльність, що не має об'єктивного смислу. Маси взагалі не здатні сприймати смисли, "вони не є ані добрими провідниками політичного, ані добрими провідниками соціального, ані добрими провідниками смислу" [13, 6].

В бодрійярівській сучасності щоденна рутинна людська праця – це симуляція, повторення, бездумний шлях у нікуди. Тут не об'єктивна реальність зумовлює уявлення про цінності, а самі уявлення зумовлюють характер сприйняття реальності й те, яка реальність визнається об'єктивною. Праця тепер націлена на відтворення самої себе, а людське життя вже соціалізується на всіх рівнях. І навіть той, хто не працює, може отримувати від держави допомогу по безробіттю, таким чином будучи включеним у соціум. Трудовий процес Ж. Бодрійяра визначає як "рухливу, полівалентну, переривчасту структуру інтеграції, що байдужа до якої б то не було мети, навіть до праці в її класичному операторному розумінні, й зайнята лише тим, щоб помістити кожного в соціальну мережу..." [14, 62]. "Така праця – також і в формі дозвілля – заповнює все наше життя як фундаментальна репресія і контроль, як необхідність постійно чимось займатись у той час і в тому місці, що приписані всюдисущим кодом" [14, 62]. І не важливо, чим саме займатись – праця й дозвілля вже стають еквівалентними.

Відповідно до міркувань Ж. Бодрійяра, в сучасному світі утворюється фактично новий вид рутини. Рутинізується обов'язкова всезагальна

включеність у симуляцію соціальних процесів, які через свою всепроникність самі розчиняються в масах. Мова йде про рутини сприйняття видовищ, знаків, інформації, про інертність щодо соціального, яке поглинається мовчанням мас. Постійне занурення в інформаційний потік стає звичним. Маса починають жити в гіперреальності, "...яка, будучи, мабуть, абсолютно гомогенізованою, "цифровою", "операціональною", в силу своєї досконалості, своєї підконтрольності й своєї несуперечливості заміняє все інше" [15, 30]. Сьогодні рутинізується життя у віртуальній реальності, життя в будь-яких умовах і за будь-якими законами, які лише сприймаються як реальні, але через те, якщо вірити теоремі Томаса, – реальні за своїми наслідками. Тепер для розуміння нових рутин може стати необхідним аналіз природної, соціальної й віртуальної гіперреальностей.

Висновки. Таким чином, завдяки радикальному постмодерністському підходу можна виділити, принаймні, два типи рутини: "традиційну", що ґрунтується на повторенні узвичаєних практик і не потребує жодної мисленнєвої активності, та "постмодерну" – таку, що робить узвичаєною й бажаною ризикованість, гнучкість і мінливість життєвих практик та потребує постійного, хоча й уже звичного, ментального напруження. Радикальний постмодернізм перевертає значення рутини на протилежне так само легко, як змінює місцями причину й наслідки чи перетворює читача будь-якого тексту на його головного співавтора. Та слід відзначити, що звичайні рутинні практики нікуди не поділись – їх існування й досі пронизує все суспільство та скріплює порядок, що в ньому існує, чи хоча б симуляцію цього порядку, його ілюзію. Ці рутинні практики лежать в основі правил гри, що є суспільним життям, і їх засвоєння та рутинізація все ще необхідні для кожного гравця. Обов'язковість нової рутини актуальна далеко не для всіх, і ми вважаємо доцільним висунути припущення, що "постмодерністська" рутина є умовою існування представників високостатусних соціальних груп, так би мовити – їх "привілеєм". Не кожна людина приймає таку рутину та навіть ті, для кого здійснилась рутинізація ризикованої авантюри не визначеності їх життєвого шляху, хоча й мають переваги в сучасному мінливому світі, все ж не приречені на успіх. Ми вважаємо, що, не дивлячись на становлення постмодерного соціуму, велика частка різних людей, організацій та інституцій у різних країнах все ще живе в старому модерному світі, для якого ідеалами є стабільність, наперед визначеність, поступальний розвиток тощо. Деякі суспільні закономірності, які постмодерністи вважають такими, що їх не слід брати до уваги, все ще мають місце. Сучасність – це поле бою світів, перетин рутини порядку й рутини хаосу. Тому нам видається неприпустимим безперечно прийняття позиції радикального постмодерну, але є необхідним використання його напрацювань для оперативної реакції на зміни в суспільстві, динаміка яких все посилюється.

Хоча постмодерністи схильні повсякчас невиправдано поширювати свої висновки на весь сучасний соціум, їх чутливість до новітніх сутнісних суспільних змін гідна пильної уваги. Онтологічні соціальні перетворення, що схоплюються теоретиками радикального постмодерну, повністю перевертають звичне уявлення про рутину, характерну для сучасного суспільного життя. З'являється новий тип рутини, коли рутинізується не вже встановлений порядок, а невизначеність, мінливість, постійні ризики й невпевненість у

майбутньому. Тобто, все те, що в минулому бодай натяком на свою присутність руйнувало будь-яку рутину в людському житті, тепер саме перетворюється на неї. Лицар, що перемиг дракона, сам стає драконом. Невизначеність, невпевненість і готовність до змін стають звичними та повсякденними.

Постмодерністська соціологія виходить з-під влади гранднарративів і пропонує новий світогляд, що передбачає плюралізм поглядів і вільну гру дискурсів. Так постмодерна програма сама перетворюється на ще один гранднарратив, що заперечує минулі центри дискурсів, підмінюючи їх собою в свідомості людей, схильних до такого нового для них способу мислення. Цим становлення постмодернізму подібне до становлення нової рутинізації, коли рутина повторюваності, звичності й напередвизначеності заміщується рутиною хаосу, ризиків і радикалізованої рефлексії нової сучасності. Так само структури знання й пізнання, що відповідають формальним критеріям науковості, та й власне самі ці критерії, визнаються рівноцінними щодо художніх творів, а апеляція до об'єктивної дійсності в системах аргументацій поступається місцем вільній грі поетичного мислення й фантазії постмодерністів.

Слід відмітити, що коли теоретики радикального постмодерну вказують на новітню, небачену раніше рутину, вони часто поширюють її вплив на все сучасне суспільство на всіх його рівнях. Тут, погоджуючись з висловом П. Бурдьє про те, що "постмодернізм чинить спустошливу дію: від імені деякої суміші Ф. Ніцше, М. Фуко, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, злегка приправленої Ж. Ф. Ліотаром і Ж. Бодрійяром, здійснює щось на зразок радикального перегляду основ науки" [3], все ж хочеться зазначити, що цей постмодерний перегляд основ і робить можливою таку важливу для соціології реакцію на новітні виклики сучасності й запобігає утворенню догматичного мислення.

Отже, в сучасних соціологічних дослідженнях, можливо, буде незайвим зважати на специфіку атитюдів людей, які пристосувались до темпів сьогодення шляхом рутинізації постійної нестачі хоч якоїсь наперед визначеності та надійності. На наше_переконавання, подальше дослідження рутинізації суспільного життя з позицій постмодернізму сприятиме кращому розумінню того, як можливий суспільний порядок у сучасному мінливому світі й дозволить побачити нові стратегії пристосування індивідів до невпевненості у власному майбутньому.

Література

1. Социальная политика в современной России: реформы и повседневность / под ред. П. Романова. Е. Ярославской-Смирновой. М.: ЦСГПИ, Вариант, 2008.
2. Социологический словарь <http://enc-dic.com/sociology/Rutinizacija-7571.html>
3. Бурдьє П. За рационалистический историзм // Социо-Логос постмодернизма'97. Альманах Российско-французского центра социологических исследований Института социологии РАН. — М.: Институт экспериментальной социологии, 1996. — С. 9-29.
4. Кравченко С.А. Социологическое теоретизирование, мышление и воображение в условиях постмодерна / <http://www.isprras.ru/pics/file/postmodern/kravchenko.pdf>
5. Rosenau P.M. Postmodernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions. — Princeton: Princeton University Press, 1992, 229 p.
6. Лиотар Ж.Ф. Состояние постмодерна/Пер, с фр. Н.А. Шматко — М.: Институт экспериментальной социологии, Спб.: Алетейя, 1998. - 160 с.
7. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм — Москва: Интрада, 1996.

8. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. - 390 с.
9. Becker E. The Denial of Death – New York: Free Press, 1997, 314 p.
10. Гидденс Е. Судьба, риск и безопасность/Пер. С.П. Баньковской // THESIS. 1994. №5.
11. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну/Перевод с немецкого В. Седелника и Я.Федоровой. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
12. Rakulski J. and Waters M. The death of class // 1996 Printed in Great Britain by the Cromwell Press Ltd, 177 p.
13. Бодрийар Ж. В тени молчаливого большинства, или конец социального/Перевод с фр. Н. В. Сулова. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2000.
14. Бодрийар Ж. Символический обмен и смерть/Перевод С. Н. Зенкипа. – М.: "Добросвет" 2000 – 387 стр.
15. Бодрийар Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту / Пер. с франц. Н. Сулова. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 199 с.

УДК 316.354

Саратова Ю.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, м.н.с.

УНІВЕРСИТЕТ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АКТОР В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО РИНКУ

Стаття присвячена ринковим викликам у просторі вищої освіти. Акцентується увага на змінах у засадах діяльності університетів як організаційних акторів. Аналізуються управлінські рішення всередині університетів в умовах глобалізованого ринку.

Ключові слова: університет, організаційний актор, ринок

Статья посвящена рыночным вызовам в пространстве высшего образования. Акцентируется внимание на изменениях в принципах деятельности университетов как организационных акторов. Анализируются управленческие решения внутри университетов в условиях глобализованного рынка.

Ключевые слова: университет, организационный актор, рынок

Article is devoted to the challenges of market in field of higher education. The article calls attention to changes in function of the universities as organizational actors. A managerial decision of university in globalized market are analyzed.

Keywords: university, organizational actor, market

Актуальність. Розвиток суспільства знання зумовлює численні трансформації, які в тому числі поширюються у просторі вищої освіти. Так, дослідники відзначають кризу ідентичності університету як освітньо-наукової організації. Раніше «ідеальний тип» діяльності університетів був спрямований на виконання просвітницької функції, за якої з'ясування засад побудови світу та донесення їх до студентів володіло абсолютною та самодостатньою цінністю. Наразі реалізація первісної ідеї університету, яка полягала в тому, що спільнота людей натхненно працювала та жила разом заради пізнання дійсності майже неможлива. Конкуренція з боку зростаючої кількості організацій, які виробляють знання, змушує університети поволі змінювати засади власної діяльності. Йдеться про те, що вони з монополій по виробленню знань поступово перетворюються в повноцінних учасників ринку, які перебирають на себе функцію фінансування. Університети поступово